

Havasi Bálint

A bagodi idol

Lelőhely és feltárás rövid ismertetése

A magyar–szlovén vasútvonal, Zalalövő és Zalaegerszeg-Andráshida közötti szakasz építésével kapcsolatosan 2003-ban, Bagod községtől délkeletre, a Bagod-Kelet nevű dűlőben, 400 m² terület feltárására került sor szondázó ásatás keretében.

2004-ben a szondázó ásatást követően a területen a vasúti pályaszakasz szélességének teljes nyomvonalán mintegy 11.600 m² nagyságú területen került sor megelőző régészeti feltárássra. A lelőhely keleti és nyugati szélét sikerült lehatárolni, déli és északi irányban azonban még további régészeti objektumokkal lehet számolni. A 2003-as és 2004-es ásatások során 906 objektum került elő, melyek több korszakot ölelnek fel.¹

A lelőhely a Zala folyó északi partján, a folyótól mintegy 320 méterre, a Zala árteréből kiemelkedő dombháton, a Balti tengeri szintjéhez viszonyított 160 méteres magasságban terül el. A folyóhoz közeli, vízjárta területek magassága, a lelőhelytől délre eső területen, a Balti tenger szintjéhez viszonyított 158 méter. A gyakori vízjárásokról árulkodik a vízjárta terület neve is „Lapány“ (2. kép 2).

A 2003-as szondázó ásatás során, egy hulladékgyűjtőben került elő a tanulmány témájául szolgáló, Furchenstich díszítésű – analógiái alapján – a tűzdelt barázdás kerámia kultúrájához tartozó idol-töredék és kerámia töredékek.

Az objektum leírása

Az idol a 3. objektumból került elő. Az objektum szemetesgödör, a sárgásbarna agyagos altalajba mélyült, alakja felülnézetben ovális, betöltése szürkésbarna paticsmorzsás agyag, a betöltésben paticsdarabokkal. A gödör oldala ívelt, alja kissé egyenetlen volt. Hosszúsága: 160 cm. Szélessége: 143 cm. Legnagyobb mélysége: 19 cm. A gödör az ásatási terület déli felén, hulladékgyűjtők között került elő (2. kép 2, 3).

Az objektum betöltéséből került napvilágra egy idol töredéke, több darabban valamint több kerámia töredék, melyek lentebb kerülnek ismertetésre.

Az idol leírása

Az idoltöredéket 3 darabban találtuk. A töredékek szürkésfekete, apró kavicsos soványítású, csillámos agyagból készültek. Az idol magassága a restaurálás után 9,7 cm. Szélessége szemből nézve a derekánál 2,7 cm, a láb alsó részén 3,5 cm. A töredék az egykori idol negyede, deréktől lefelé megmaradt jobb fara és lába. Az idoltöredék az ún. zsírfarú (steatopyg) idolk közé sorolható (3. kép 1a–1c).

A töredék 3 oldalán tűzdelt barázdákkal és a barázdákat kitöltő mészbetéttel gazdagon díszített, alsó és felső része letört, elülső részén és azon az oldalán, ahol egykor az idol másik lábával illesztették össze szintén sérült.

Az idol díszítésének részletesebb ismertetése a következő:

Nézet szemből: A nemi szerv hangsúlyozására (a valószínűleg külön) felerősített „domborodás“ letörtött. A nemi szervet jelölő letört tag körül sugár-szerűen kiterjedő bekarcolt tűzdelt barázdás díszítés, némelyikben mészbetéttel díszítés nyoma. Ez alatt vízszintesen bekarcolt mészbetéttel kitöltött vonalak a töredék alsó feléig.

Oldalnézet: Az előoldalhoz közeli részen 4 átlós – mészbetéttel kitöltött –, a töredék felső és alsó része között húzott, bekarcolt vonallal díszített. A töredék felső harmadában a nemi szerv felé az átlós vonalokból V minták lettek kialakítva csúcsukkal az átlós vonalak irányába forgatva. Az átlós vonalaktól a töredék hátsó része felé bekarcolt zeg-zug vonalokból kibontakozó háromszög minták kerültek kialakításra. A bekarcolt vonalakban itt is mészbetéttel nyoma.

Hátsó nézet: A töredék hangsúlyozott, ún. „zsírfarú“ (steatopyg) tompora, bekarcolt koncentrikus

körökkel díszített, jól látható mészbetét kitöltés nyomokkal. A tompor alatt, a már az oldalsó nézetnél említett bekarcolt háromszög motívumok helyezkednek el, egészen az idol alsó feléig.

„Belső oldal“ nézete: Díszítetlen, itt illeszkedett a töredék a másik lábhoz.

A bagodi idol töredékén a következő díszítőmotívumokat figyelhetjük meg:

1. A díszítés alapmotívuma a 4–5 párhuzamosan bekarcolt vonalból álló vonalköteg.

2. Egymáshoz kapcsolódó ellentétes sávozású háromszögek, melyek az alapmotívumból építkeznek.

3. Koncentrikus körök.

4. „Sugár“ motívum. A díszítések mindegyikénél megfigyelhető, hogy a bekarcolt vonalakat *mészbetét*tel töltötték ki.

Az objektumból előkerült kerámiaanyag ismertetése

1. Vékonyfalú, szürkésbarna színű, csillámos homokkal soványított, kihúzott peremű tál töredéke (5. kép 2).

2. Vörösésbarna, kavicsal és homokkal soványított bögre oldaltöredéke vertikális fülindítással (6. kép 3).

3. Barnás színű, jól iszapolt, csillámos homokkal soványított, vékonyfalú kettőskónikus tálka oldaltöredéke (6. kép 2).

4. Barnás színű, jól iszapolt, csillámos homokkal soványított, vékonyfalú kettőskónikus tál kihajló perem-töredéke (5. kép 5).

5. Szürkésbarna színű, csillámos homokkal soványított szalagfűl töredéke (6. kép 4).

6. Vörösésbarna, apró kavicsal és homokkal soványított tál töredéke, hasán bütyökkel díszítve (6. kép 1).

7. Szürkésbarna, csillámmal soványított, kihajló peremű tál töredéke, díszítetlen (5. kép 7).

8. Szürkésbarna, kihajló peremű, csillámmal soványított korsó töredéke, díszítetlen (5. kép 6).

9. Szürkésbarna, csillámmal soványított, kihúzott peremű tálka töredéke, hasvonalán apró bütyökkel díszítve (5. kép 1).

10. Szürkésbarna, vékonyfalú, csillámmal soványított, kihúzott peremű tálka töredéke, hasvonalán apró bütyökkel díszítve (5. kép 3).

11. Szürkésbarna színű, csillámmal soványított, kihúzott peremű, hasvonalán bütyökkel díszített, S-profilú, hordóalakú edény töredéke (5. kép 4).

12. Vörösésbarna, kopott, vastag falú, egyenes aljú csupor, oldalán nehezen látható függőlegesen bekarcolt vonalak nyomával (6. kép 7).

13. Vörösésbarna, foltosan égett, apró kavicsal és csillámmal soványított, egyenes aljú fazék töredéke, díszítetlen (6. kép 5).

14. Szürkésbarna, csillámmal soványított, vékonyfalú, egyenes aljú tálka töredéke, díszítetlen (6. kép 6).

Díszítésmódok a kerámia töredékeken

A kerámia töredékeken egy kivétellel bemélyített díszítés nem fordul elő. A 12-es számú töredéken nehezen kivehető, egymással párhuzamosan, függőlegesen futó, finoman bekarcolt vonalak nyomai figyelhetők meg (6. kép 7). A plasztikus díszítések alkalmazása a fenti töredékek közül 3 esetben figyelhető meg: A tálak hasvonalán jelenik meg a bütyökdisz (5. kép 1, 3; 6. kép 1).

A kerámiaanyag értékelése és kronológiai helyzete

A bemutatott leletanyagban megjelennek a kihúzott peremű tálak töredékei (5. kép 2, 5, 7, 1, 3). (HORVÁTH–SIMON 2003, Abb. 29. 12; Abb. 30, 11). Ezek a táltípusokon feltűnik a hason elhelyezett bütyökdisz (5. kép 1, 3) (HORVÁTH–SIMON 2003, Abb. 29, 6). A kihúzott peremű tálak típusa egyike a legkarakterisztikusabb formáknak a Dél-Nyugat Dunántúlon a Furchenstich kerámia kultúrájának időszakában (HORVÁTH–SIMON 2003. 129.).

A leletanyagban feltűnik a hasán élesen megtörő tálak az ún. „Knickwandschale“, típusa (6. kép 2). Párhuzama több helyről ismert, többek közt Pécsbagota–Cseralja (KALICZ 2001, Abb. 5), Keszthely–Fenekpuszta (KALICZ 2001, Abb. 2: 1–5, 8–11) lelőhelyekről. Kalicz Nándor a „Knickwandschale“ típusú tálakat a Protoboleráz-fázis egyik leggyakoribb táltípusának tartja, de jelenlétével területenként már a „Furchenstichkeramik“ kultúrában belül számol (Budapest II, Pesthidegkút) (KALICZ 2001; 399–400., KALICZ 1991, Abb. 14: 4, 17; Abb. 15: 13, 17). A 3. objektum leletei között feltűnik egy szalagfűl töredéke (6. kép 4) és egy bögre (6. kép 3) oldaltöredéke szalagfűlindítás nyomával. A vertikális szalagfülek Zala megye területén a Furchenstich kerámia kultúrájának időszakában több lelőhely anyagában is megjelennek (HORVÁTH–SIMON 2003. Pusztaszentlászló–Deák-sűrű Abb. 28, 2; Zalaegerszeg–Andráshida–Gébarti tó Abb. 29. tábla 4, 5.), de jellemző a Protoboleráz fázisra is (KALICZ 2001. Keszthely–Fenekpuszta Abb. 3 9, 13.). A korsókat Kalicz Nándor mint a Furchenstich kultúra vezető típusát írta le (KALICZ 1969–70, 83.). A gödörből az edénytípust egy töredék képviseli (5. kép 6).

Furchenstich díszítésű idolk

Közép-Európa területéről az irodalmi adatok alapján 17 darab Furchenstich díszítésű és a „Furchenstich“ kultúrához sorolt idolt ismerünk. Az idolk országok szerint csoportosítva az alábbiakban kerülnek röviden bemutatásra (1. kép).

Magyarország

1. Becsvölgye–Barabásszeg lelőhelyről, Zala megye területéről ismert a bagodi idoltörredék egyik legjobb párhuzama² (3. kép 2 a–d). Az idolt többen publikálták (BÓNA 1960, 83–95; KALICZ 1969–70, 89; KALICZ 1991, Abb. 12. 4; HORVÁTH–SIMON 2003, Abb. 32, 13.), részletes leírását Bóna István adta, ugyanő a leletet a Retz–Gajary csoportba sorolta. (BÓNA 1960, 83–95.). Az újabb összefoglalásokban a „Furchenstich“ kerámia kultúrájához kötik (HORVÁTH–SIMON 2003, 125, 130–131.). Steatopyg típusú.

2. Nagytarcsa, Kossuth u. 26 szám alól ismert egy steatopyg idoltörredéke (BONDÁR 1985, 206–210.). Az előző idolhoz hasonlóan szórványleletként került elő³ (1. kép a–c). Az idoltörredéket Bondár Mária a „Furchenstich“ kerámia kultúrájához köti (BONDÁR 1985, 206., KALICZ 1982 8. alapján).

Ausztria

3. Wien 21, (Leopoldau). Bécs külvárosában került elő, steatopyg típusú szórványlelet (RUTTKAY 1988, Abb. 3) (4. kép 2). Ruttkay a lelőhelyet a „Gemischte Gruppe mit Furchenstichkeramik (Typus Bajč)“ sorolta. (LENNEIS–NEUGEBAUER MARESCH–RUTTKAY 1995, 140, 142.).

4. Buchkogel bei Wildon területéről Elisabeth Ruttkay említ publikálatlan idoltörredéket (RUTTKAY 1988. 229.).

5. Raaberg bei Graz lelőhelyről az 1960-as évek autópálya építése során került elő eddig publikálatlan idoltörredék (OBEREDER 1989).

6. Graz–Pfauengarten–Karmelitenplatz–Tiefgarage lelőhelyről 2003-ban mélygarázs építése során került elő a „Graziella“ névre keresztelt idolt, amely a máig ismert legépebben megmaradt Furchenstich technikával díszített női idoltörredék (RUTTKAY–KRAMER 2004, Abb. 1–4). Az idolt hátsó fele sérült, ezért steatopyg volta bizonytalan. Ruttkay az idolt az előző közöletlen darabbal együtt a Kelet–Stájerdomvidék és a Zalai-domvidék által alkotott, ma még

definiálhatalan „Furchenstich“ kerámia csoportjához tartozónak véli (4. kép 3).

Szlovákia

7. Bajč–Vlkanovo lelőhelyről Anton Točik közöl 4 darab Furchenstich díszítésű idoltörredéket. A 4 közül 3 idolt az egyik oldalán sima, zsírfarú, egész felületükön tűzdelt barázdás és inkrusztrált geometrikus minták díszítik (TOČIK 1961, Obr. 5: 17–19.; TOČIK 1964, Tab. XLV. 9, 14; TOČIK 1988, Abb. 8: 2–3; DIMITRIJEVIĆ 1980, Taf. 17: 13, 14 a–b, 15 a–b). Točik a három idolt a „furchenstich-keramischen Mischgruppe“-ba sorolja (Typus Bajč) (TOČIK 1964, 163.). Dimitrijević a Retz–Gajary kultúra „Bajč típusába“ sorolja őket (DIMITRIJEVIĆ 1980, 30.). A negyedik példányt csak a díszítés motívuma rokonítja az előzőkével (TOČIK 1961, Obr. 4: 9, 9a; TOČIK 1964, Tab. XVI. 1; TOČIK 1988, Abb. 8, 1) (4. kép 4–7).

8. Čataj-i idolt, tűzdeltbarázdás díszítéssel, hangsúlyozott mellekkel (az egyik mell sérült), az idolt feje hiányzik. Az idolt ásatás során került elő 1975-ben. (NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1982, Abb. 2 valamint BONDÁR 1985, 3. tábla 1.). A publikációban sajnos csak az idolt elülső oldala látszik, de a szerző leírása szerint a lapos idolk csoportjába tartozik (NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1982, 198.) (3. kép 8).

9. Křepice községtől délkeletre, egy magaslati telepen több Furchenstich díszítésű idoltörredék került elő (BÖHM 1941, Bild 12; MEDUNOVA–BENESOVA 1986, Taf. 30: 7, 8, 10, 12.). A leletek sajnos nem köthetők objektumhoz, vagy réteghez. Az ásatási dokumentáció elveszett (MEDUNOVA–BENESOVA 1986, 5.). Az idolk közül 3 sorolható biztosan a steatopyg idolk sorába (4. kép 9–12).⁴

Szlovénia

10. Bukovnica területéről szórványként a szántóföldön 1986-ben került elő egy idoltörredéke (ŠAVEL 1995, 18, Abb. 1, Taf. 1.). Az idoltörredék a lapos plasztikák csoportjába tartozik (4. kép 13).⁵

Horvátország

11. Vindija. 1954-ben a Vindija barlang előterében az erősen kevert II. rétegben került elő egy lapos idoltörredéke (ŠIMEK 1988, 43. valamint T I és T II.) (3. kép 14).⁶

Lelőhely/Idol	Rajz	Steatopyg	Lapos	Bizonytalan	Publikálatlan	Inkrusztráció	„Lábvonal“
Bagod-Kelet	3. kép 1	X				X	X
Becsvölgye	3. kép 2	X				X	X
Nagytarcsa	4. kép. 1	X				–	X
Wien 21	4. kép. 2	X				–	–
Buchkogel bei Wildon	–				X	n.a.	n.a.
Raaberg bei Graz	–				X	n.a.	n.a.
Graz-Pfauengarten	4. kép. 3			X		?	
Bajč-Vlkanovo 1.	4. kép. 4	X				X	X
Bajč-Vlkanovo 2.	4. kép. 6	X				X	X
Bajč-Vlkanovo 3.	4. kép. 7	X				X	X
Bajč-Vlkanovo 4.	4. kép. 6		X			–	–
Čataj	4. kép. 8		X			–	X
Křepice 1.	4. kép. 9			X		–	–
Křepice 2.	4. kép. 10	X				X	–
Křepice 3.	4. kép. 11	X				X	–
Křepice 4.	4. kép. 12		X			–	–
Křepice 5. (?)	4. kép. 11a			X		n.a.	–
Křepice 6. (?)	4. kép. 12a	X				n.a.	X
Bukovnica	4. kép. 13		X			–	–
Vindija	4. kép. 14		X			–	–
Összesen		9	4	3	2	7	8

1. táblázat: Tüzdelt barázdás díszítésű idolk jellemzőinek összefoglalása

A Furchenstich kerámia kultúrájához tartozó idolk értékelése

A bemutatott idolk a tüzdelt barázdás kerámia kultúrájának teljes területét lefedik, Morvaországától a Kárpát-medence délnyugati részéig. A tárgyalt 18 idolk közül 9 a steatopyg idolk közé sorolható, 4 a lapos idolk közé, 3 példány esetében az idolk sérülése miatt a kérdés nem eldönthető, 2 közöletlen.⁷ A díszítési technikát vizsgálva szembeötlő, hogy a zsírfarú idolk esetében nagyobb arányban, míg – a rendelkezésre álló irodalmi adatok alapján – a lapos idolknál soha nem jelenik meg az inkrusztráció, mint díszítési forma. (Lásd: 1. táblázat).

Az zsírfarú idolk mindegyikének felülete sűrűn díszített, amely az egykori ruházatot vagy az emberi testre festett vagy tetovált motívumokat utánozhatja (BONDÁR 1985, 206; HORVÁTH–SIMON 2003, 130.). Az eddigi legépebben megmaradt a Graz-Pfauengarten-i idolk díszítése és kiképzése alapján Ruttkey Erzsébet egy „szent asszonyhoz, papnőhöz“ kapcsolódó „eszmei-szellemi funkciót“ feltételez (RUTTKAY 2004, 50.). Érdekes adalék, hogy Patay Pál a hunyadi-halmi korszak idolkjaival kapcsolatban szintén egy „matrónakultusz“ feltűnésére utal (PATAY 1989, 42–43.).

A lapos idolk felülete a zsírfarúakhoz képest kevésbé díszített. Irene Šavel szerint a bukovnicai idolk díszítése a vallási szimbolikát tükrözi vissza és bizonyos motívumaiban (V, W vagy hármas V) a ma-

dáristennőre (Vogelgöttin) utal (ŠAVEL 1995, 18–19.).

A mell hangsúlyozása a vizsgált idolk közül 3 példánynál figyelhető meg (4. kép 3, 6, 8). Nemi szervre utaló nyom a bagodi és becsvölgyi példányok esetében sejtethető (3. kép 1–2). A zsírfarú idolknál több esetben megfigyelhető díszítőmotívum a láb külső oldalán függőleges vagy rézsütös irányban futó 1–3 egyenes, vagy cikk-cakk mintában bekarcolt vonalból álló vonalköteg (3. kép 1–2; 4. kép 1, 4, 6, 7, 8 [?] 12a).

A tárgyalt idolk mindegyike csonk, a legépebben megmaradt Graz-Pfauengarten-i idolk is hiányzik a bal lába, a többi példánynál sincs meg a felső testrész és a másik láb. Joggal feltételezhető az idolk szándékos, tudatos eltörése, tönkretétele. Ezt támasztja alá Bánffy E. 426 mintán elvégzett vizsgálata, amely során kimutatta, hogy a zárt régészeti kontextusból származó idolk nagy része (300 darab) töredékesen kerül elő (BÁNFFY 1991, 203.).

A középső rézkori tüzdelt barázdás kerámia kultúrájához tartozó idolk értékelését megnehezíti, hogy egyre gyarapodó számuk ellenére a Kárpát-medence korai és középső rézkorából jóval kevesebb idolk ismert, mint a neolitikum időszakából (KALICZ 1979–80, 55.). A tiszapolgári és bodrogkeresztúri kultúrákból nem kerültek elő agyagból készült emberalakú idolkplasztikák (PATAY 1989, 34.). A Dunántúl területéről Zala megyéből a késő lengyeli időszakból ismerünk emberábrázolást (BONDÁR 1995, 58–59.). A Balaton-Lasinja kultúra időszakából pedig Becsvölgye–Barabászeg-

Töllesalja (L.A. Horváth–K.H. Simon 2003, 115, Abb. 27.9) lelőhelyről közölt egy idol töredéke. A Kárpát-medencétől nyugatra eső és középső rézkorra keltezhető kultúrákban (Bisamberg-Oberpullendorf-csoport, Mischelberg-Altheim-, Baalberg-, Jordansmühl kultúrák) idoloikat nem kerültek elő. (RUTTKAY 1976). Az idolplasztikák viszont a Balkán félszigeten a neolitikum után – az emberalakú ábrázolások számának csökkenése mellett – tovább élnek. (RADUNCHEVA 1976, 22–23. TASIC 1995, 118.).

A Kárpát-medence középső rézkori idolplasztikáinak eredete egyelőre nem megoldott, ahogy

hatásuk sem nyomon követhető. A középső Boleráz időszaktól (Baden Ib) tűnnek fel újra az idoloik és a Badeni kultúra klasszikus korszakáig (III) élnek tovább (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, 261.). A „fej nélküli“ (cserélhető fejű) lapos testű női szobrocskák a késő rézkor időszakából több helyről ismertek (BONDÁR 2002, KALICZ 2002.).

A bagodi idol közreadásával a tűzdelt barázdás kerámia kultúrájából ismert idoloik számát kívántam gyarapítani.

Jegyzetek:

* Jelen munkával szeretnék tisztelni Dr. Horváth László 60. születésnapja alkalmából.

* A publikációhoz készült tárgyfotókat Bicskei József, a tárgyrajzokat Egyházi Dóra és Tóth Zoltán készítették. Köszönöm segítségüket!

1 A rézkori objektumok mellett római és Árpád-kori objektumok kerültek elő. A rézkori objektumok a települenségeik mintegy 40%-át teszik ki.

2 Bóna 1960, 83. A lelőhelyet pontos helyét még nem adja meg, Müller 1971, 23–24, (19 számmal) azonosítja a lelőhelyet; Horváth László és H. Simon Katalin a területen terepbejárást végezve nem talált lelőhelyre utaló nyomokat. Adataik szerint a lelet „hamus sötét földből“ került elő. Horváth–Simon 2003, 125. Az idoltöredék 52.41.2 leltárszámmal a zalaegerszegi Göcseji Múzeum Régészeti gyűjteményében található, ahova az 1950-es években Szentmihályi Imre terepbejárása során került be. Korek 1960. 69.

3 Váci Vak Bottyán Múzeum. Ltsz: 84.82.1 (Bondár 1985, 206.)

4 A közölt idoloik esetében a pontos száma nem határozható meg, mivel a Medunova-Benesova 1986, 30. tábla 10 és 12 ábrája esetében jól látszik, hogy nem egy idoloról van szó. A tanulmány 4. tábláján átvettem az eredeti közlés tematikáját de az általam nem összetartozónak vélt darabokat külön betűvel jelöltem (4. kép 11a és 12a). Az

idoloik leírása Medunova-Benesova 1986, 30. alapján: A 49699 leltári számú töredék (4. kép 9) erősen kopott és sérült Furchenstich díszítés nyomával. A 49930 leltári számú töredék zsírfarú, Furchenstich technikával díszített, inkusztráció nyomával (4. kép 10). A 49700 leltári számú darab gazdag Furchenstich díszítésű, inkusztráció nyomával (4. kép 11). A 49701 leltári számú gazdagon Furchenstich technikával díszített idol. Magassága: 7,5 cm. (4. kép 12). Anna Medunova-Benesova számára a tanulmány megírásának pillanatában ez a darab nem állt rendelkezésre, ezért korábbi rajzokat közölt.

5 Az idoltöredék magassága 5,5 cm, szélessége 4,5 cm. Elülső és hátsó oldalát valamint két szélét gazdag ornamentika díszíti. A díszítés motívuma az elülső oldalon „Furchenstich“ vonalából kialakított cikk-cakk vonalak a két szélén függőlegesen bekarcolt vonalakkal amit ferdén bekarcolt vonalak szegélyznek, amik a idol alsó részén V motívummal kapcsolódnak össze. Savel 1995. 1. fotó és 1. tábla.

6 Az idol tűzdeltbarázdákkal és bepecsételt motívumokkal díszített: elülső oldalán a rombikus motívum a szignifikáns, valószínűleg a női nemiség szimbolikus ábrázolása. A töredék hátsó oldalán a két szélén fut végig a díszítmény. Méretei: 61 mm magas, 38–42 mm széles (Šimek 1988, 43.).

7 2 további példány esetében lásd: Ruttkay 1988, 229; Obereder 1989.

Irodalom:

- BÓNA 1983.
Bóna I.: A becsvölgyi női idol. A Göcseji Múzeum Jubileumi Emlékkönyve 1950–60. Szerkesztette: Szentmihályi Imre. Zalaegerszeg 1960, 83–95.
- BÁNFFY 1991
Bánffy E.: Cult and Archaeological Context in Middle and South-East Europe in the Neolithic and the Chalcolithic. *Anteus* 19–20. 1991. 183–249.
- BONDÁR 1985.
Bondár M.: Rézkori idol Nagytarcsáról. *Archaeologiai Értesítő* 112. 1985. 206–210.
- BONDÁR 1995
Bondár M.: The settlement of the Lengyel Culture at Zalaszentbalázs. *Anteus* 22. 51–70.
- BONDÁR 2002
Bondár M.: Fejezetek a Kárpát-medence késő rézkori emberábrázolásainak tárgyi emlékeiből – Chaöters from the objectual remains of the Late Copper Age human depiction in the Carpathian Basin. *Wosinszky Mór Megyei Múzeum Évkönyve (WMMÉ)* 2002. XXIV. 81–98.
- BÖHM 1941
Jaroslav B.: Zur Frage der Endphase der donauländischen Kultur, in: *Altböhmen und Alt-mähren* I. Leipzig 1941. 37–64.
- DIMITRIJEVIĆ 1980
S. Dimitrijević: Zur Frage der Retz-Gajary-Kultur in Nordjugoslawien und ihrer Stellung im pannonischen Raum. In *BRGK* (61)1980. 15–90.
- KALICZ 1969–70
Kalicz N.: A balatoni csoport emlékei a Dél-Dunántúlon. *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 14–15. 1969–70. 75–97.
- KALICZ 1979–80
Kalicz N.: Újabb adatok a rézkori Hunyadihalmi csoport időrendjéhez. *Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve SZMMÉ* 1979–80. 43–62.
- KALICZ 1982
Kalicz N.: A Balaton Lasinja kultúra történeti kérdései és fémleletei. *ArchÉrt* 1982, 3–17.
- KALICZ 1991
Kalicz N.: Beiträge zur Kenntnis der Kupferzeit im ungarischen Transdanubien. In: J. Lichardus(Hg.) *Die Kupferzeit als historische Epoche* Bonn 1991, 347–387.
- KALICZ 2001
Kalicz N.: Cernavodă III – Boleráz. Ein vorgeschichtliches Phänomen zwischen dem Oberrhein und der unteren Donau. *Studia Danubiana Series Symposia II*. Bukarest 2001. 385–424.
- KALICZ 2002
Kalicz N.: Eigenartige anthropomorphe Plastik der kupferzeitlichen Badener Kultur im Karpatenbecken – A rézkori Baden kultúra sajátosságos ember alakú plasztikája a Kárpát-medencében. *BudRég* 36. 2002. 11–53.
- KOREK 1960
Korek J.: Adatok Zala megye őskorához. A Göcseji Múzeum Jubileumi Emlékkönyve 1950–60. Szerkesztette: Szentmihályi Imre. Zalaegerszeg 1960, 67–82.
- HORVÁTH–SIMON 2003
L. A. Horváth – K. H. Simon: *Das Neolithikum und die Kupferzeit in Südwesttransdanubien*, *Inventaria Praehistorica Hungariae VIII*, Budapest 2003.
- LENNEIS–NEUGEBAUER MARESCH–RUTTKAY 1995
E. Lenneis, C. Neugebauer-Maresch – E. Ruttkay: *JUNGSTEINZEIT IM OSTEN ÖSTERREICHS* 1995.
- JÖRG OBEREDER 1989
Die jungneolithische Siedlung Raaberg bei Graz. *Diplomarbeit Universität Wien* 1989.
- MEDUNOVA-BENESOVA 1986
A. Medunova-Benesova: Křepice, Bez. Znojmo. *Äneolitische Höhensiedlung „Hradisko“* Katalog der Funde. *Archeologický Ústav Československé Akademie Véd Fontes Archeologiae Moravicae*. XIX. 1986.
- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981
V. Němejcová-Pavúková: Načrt periodizácia badenskej kultúry a jej chronologických iztahov k juhovýchodej Europe. *Slovenská Archeológia* 29. 261–291.
- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1982
V. Němejcová-Pavúková: Neue Erkenntnisse über die Gruppe Retz in der Slowakei. in *Atti X. Simp. Int. Neol. Eta Bronzo in Europa*. Verona 1982. 193–198
- PATAY 1989
Patay P.: Beiträge zur Kunst der Kupferzeit. *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien (MAGW)* 118/119. 33–43.
- RADUNCHEVA, A. 1976
Prehistoric Art in Bulgaria. BAR 13.
- RUTTKAY 1976
E. Ruttkay: Beitrag zum Problem des Epilengyel-Horizontes in Österreich. *Archeologia Austriaca* 1976. 13. 285–319.
- RUTTKAY 1988
E. Ruttkay: Zur Problematik der Furchenstichkeramik des östlichen Alpenvorlandes: Beitrag zum Scheibenhelhorizont. *Slovenská Archeológia* 32. 1988. 225–241.
- RUTTKAY–KRAMER 2004
E. Ruttkay – D. Kramer: Graz-iella aus dem frühen 4. vorchristlichen Jahrtausend. Die erste (fast) vollständige Frauenfigur mit Furchenstichverzierung. In: *Spannungsfeld, Altstadt, Tiefgarage*. Schild von Steier. *Kleine Schriften* 20/2004.
- TOČIK 1961
A. Točík: *Keramika zdobená brázdovým vřichom na juhozápadnom Slovensku (Die Furchenstichkeramik in der Südwestslowakei)*. *Památky Archeologické* 52. 1961. 321–344.

TOČIK 1964

A. Točík: Záchranný výskum v Bajči-Vlkanove v rokoch 1959–1960 (Rettungsgrabung von Bajč-Vlkanovo in den Jahren 1959–1960). Študijné Zvesti 12. 1964. 5–185.

TOČIK 1988

A. Točík: Der Forschungsstand der Lengyel-Kultur in der Slowakei. Ein Rückblick und Ausblick. In: Die Kupferzeit als historische Epoche Teil 1 (Hrsg: J. Lichardus) 1991., 301–308

ŠAVEL 1995

I. Savel: Glinasta figurica iz bukovnice (Die kleine

Tonfigur aus Bukovnica), Zbornik Soboškega Muzeja 4, 1995. 7–21.

ŠIMEK 1988

M. Šimek: Idol iz Vidnije (Ein Idol aus Vindije). Muzejski vjesnik 11, 1988. 38–44.

TASIČ 1995

N. Tasič: Anthropomorphic sculpture of Eneolithic in Serbia and Macedonia. In: Neuere Daten zur Siedlungsgeschichte und Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens. IPH VII. Hrsg.: Kovács T. Budapest 1995, 117–122.

Das Idol von Bagod

Im Jahre 2003 ist ein furchenstichverziertes Idolbruchstück aus einer Rettungsgrabung im Fundort Bagod-Kelet (Bagod-Ost) (WestUngarn, siehe Abb. 2. 1) in dem Vorratsgrube Nr. 3 zum Vorschein gekommen.

Das Bruchstück – die rechte Körperhälfte von der Hüfte bis zum Unterschenkel – ist 9,7 cm groß, seine Breite ist bei der Hüfte 2,7 cm und bei dem unteren Fußteil 3,5 cm. Drei Seiten des Idols sind mit sog. Furchenstichen verziert. Die Linien sind stellenweise mit einer hellen (weissen) Paste (Inkrustierung) gefüllt. (Abb. 3. 1a–d)

An der vorderen Seite ist das weibliche Geschlechtsorgan verletzt, um das herum ist mit strahlenförmigen Linien verziert, darunter sind bis zu dem unteren Teil waagrecht laufende Linien zu sehen. (Abb. 3. 1a) An der rechten Seite laufen 4 Diagonallinien von dem oberen bis zum unteren Teil. An dem oberen Drittelteil wurden V förmige Linien aus dem Diagonallinien geformt. In der Richtung des Hinterteiles sind von Zickzacklinien geformte Dreiecke zu finden. (Abb. 3. 1b)

An der hinteren Seite ist die sog. steatopyge Hüfte, die mit konzentrischen Kreise verziert ist. Unter der Hüfte befinden sich die – schon erwähnten – Dreiecke bis zum unteren Teil. (Abb. 3. 1d)

Aus der Einfüllung der Vorratsgrube wurden die folgenden Keramiktypen zusammen mit dem Idolbruchstück freigelegt: Schüsseln mit ausladendem Rand (Abb. 5. 1, 2, 3, 5, 7), dazu gehören die Typen mit kleinem Buckel auf dem Bauch (Abb. 5. 1,3); ein

Exemplar der sog. „Knickwandschale“ (Abb. 6. 2); ein Bruchstück eines Kruges mit der Spur eines flachen Bandhenkels (Abb. 6. 3.), Töpfe (Abb. 5. 4; Abb. 6. 5, 7) ein Topf mit S Profil und mit kleinem Buckel auf dem Bauch (Abb. 5. 4), ein Topf mit schlecht sehbaren eingeläteten Linien (Abb. 6. 7).

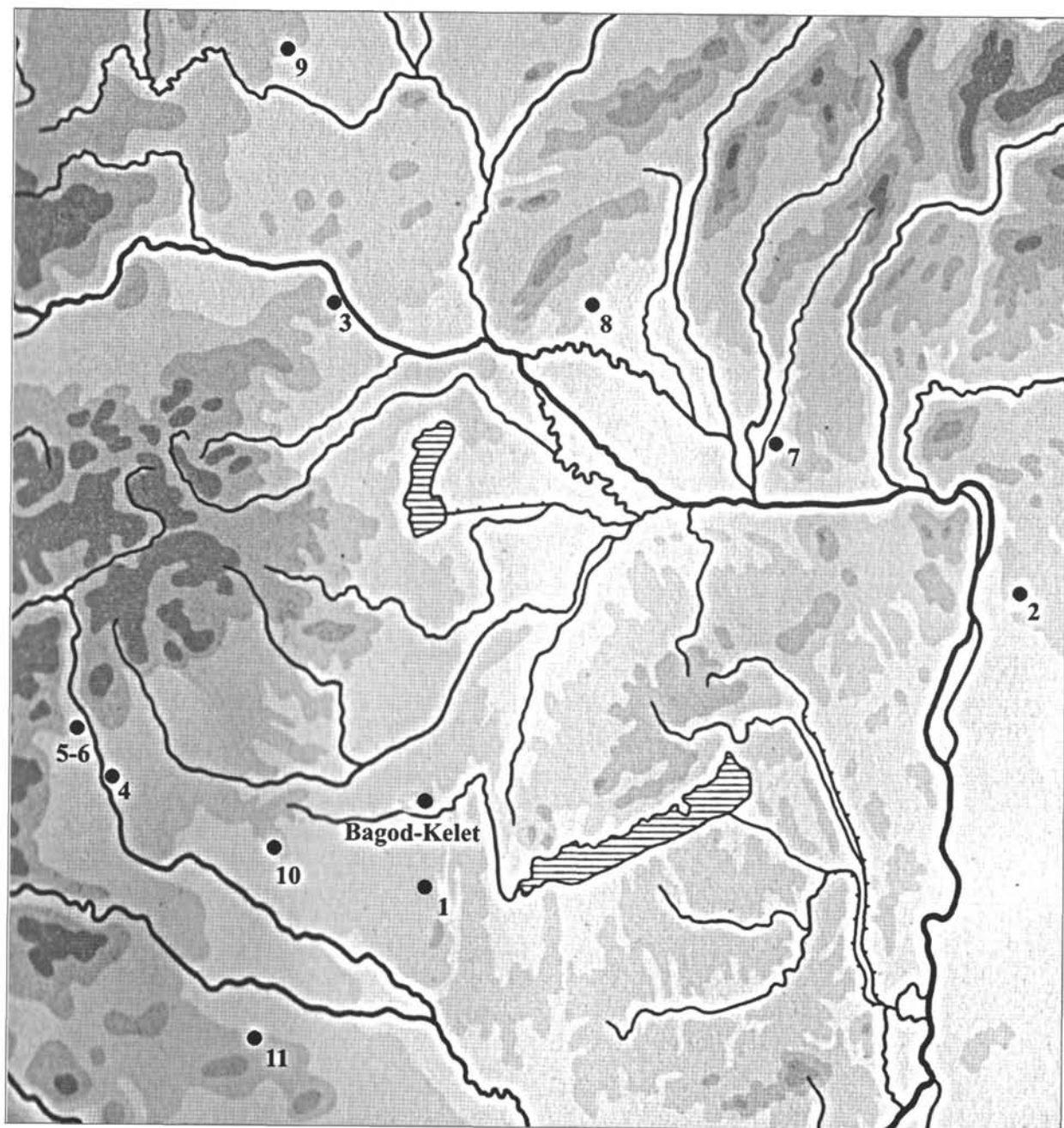
Die oben erwähnten Typen treten in der Furchenstichkeramikultur und im Protoboleráz-Horizont auch auf. Die chronologische Einordnung der Keramik (und so des Objekt) kann das gut datierbare Idolfragment bestimmen.

Das Statuettenfragment stellt eine Frauenfigur dar und gehört zu dem Kreis der sog. steatopygen Idole. Auf Grund der Verzierung und Parallelen (Abb. 3. 2a–d und Abb. 4. 1–14) kann es in die mittlere Kupferzeit datiert werden und in die Furchenstichkeramikultur gereiht werden.

Die publizierte oder „erwähnte“ Idolen aus dieser Zeit geprüft, kann man die Folgende festlegen: Aus 18 Exemplaren 9 zum sog. steatopygen Form 4 zum Flachidolen gehören (2 Exemplaren sind unpubliziert, bei 3 Exemplaren wegen der Verletzung ist nicht entscheidbar).

Alle der zusammengesammelten Idolen sind verletzt. Aus den zur Verfügung stehenden Daten scheinen die Flachidolen nicht mit Inkrustierung verziert zu sein.

Übersetzt von Bálint Havasi



1 Becsvölgye – Barabásszeg (Zala megye)

2 Nagytarcsa, Kossuth u. 26.

3 Wien 21 (Leopoldau)

4 Buchkogel bei Wildon

5 Raaberg bei Graz

6 Graz-Pfauengarten-Karmelitenplatz-Tiefgarage

7 Bajč-Vlkanovo

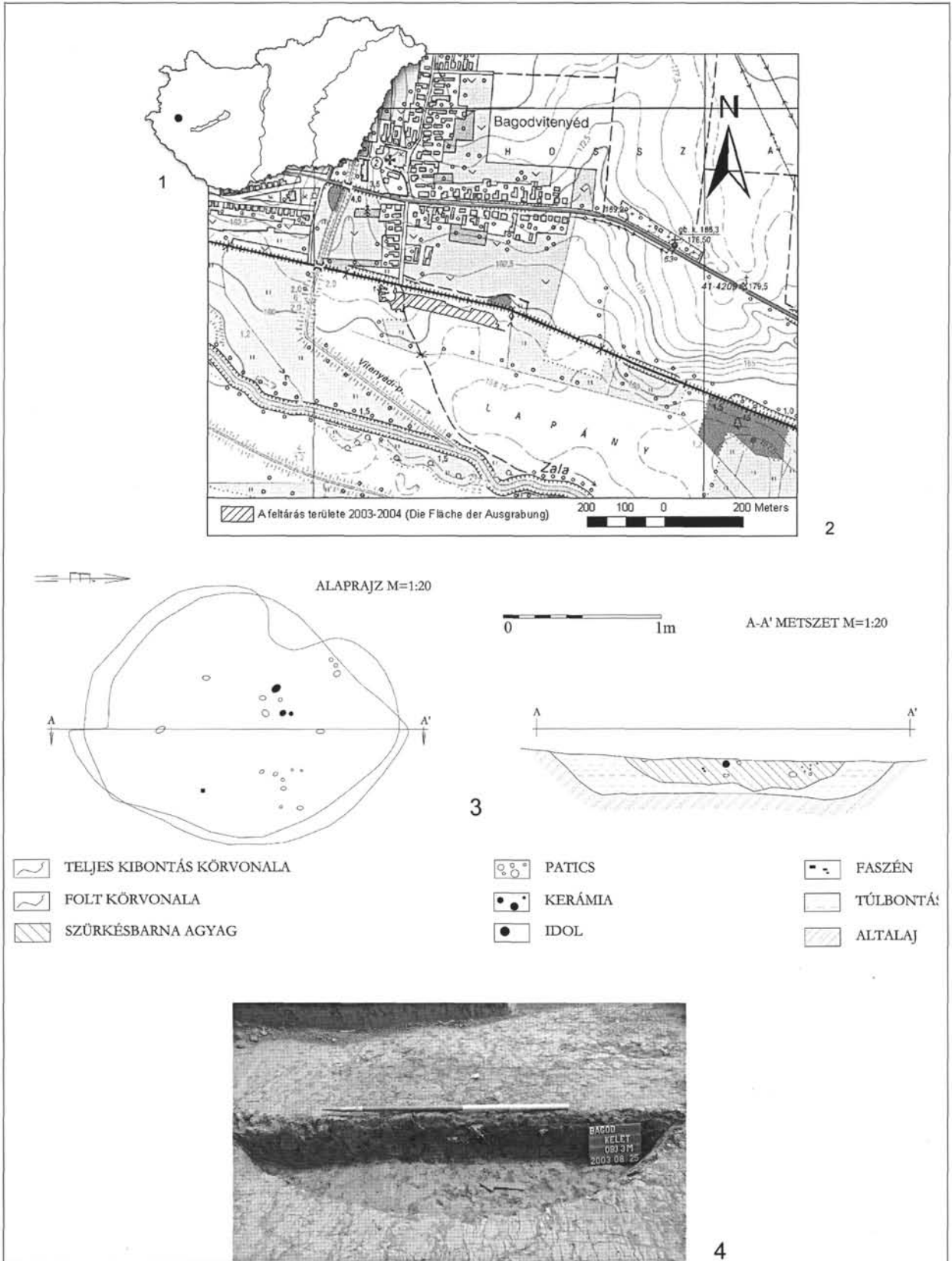
8 Čataj

9 Křepice

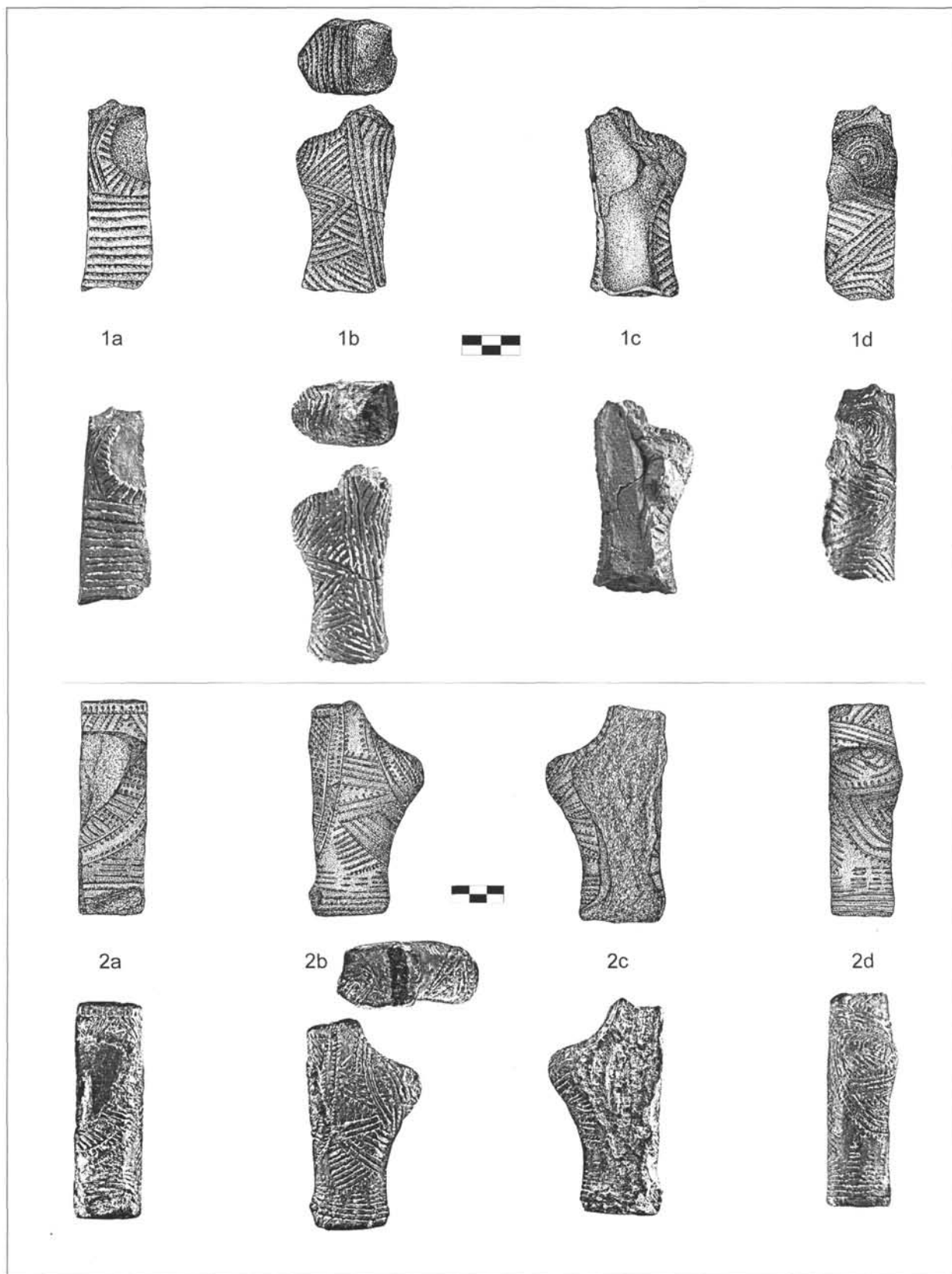
10 Bukovnica

11 Vindija

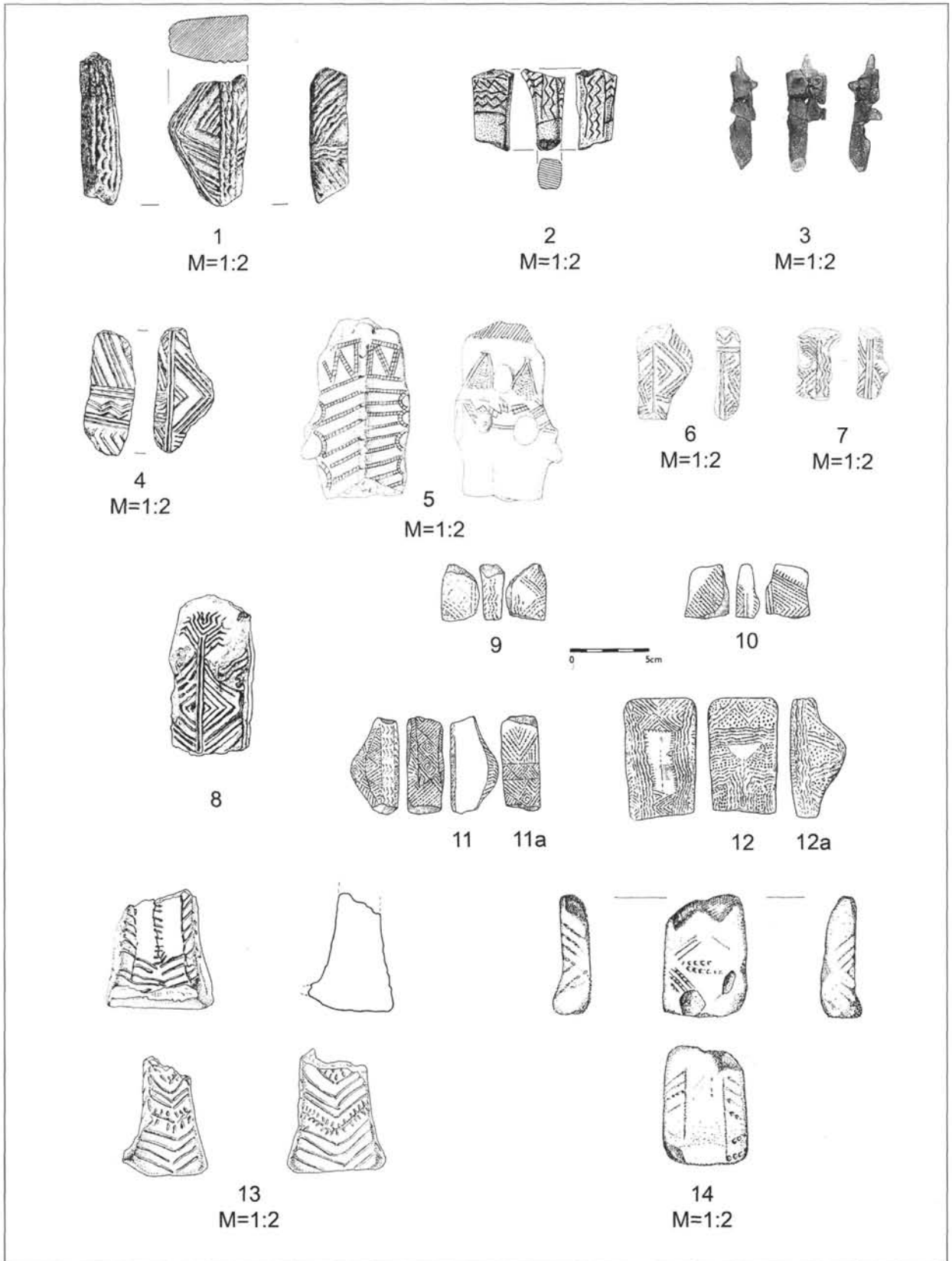
1. kép: A tűzdelt barázdás díszítésű idolkok elterjedése
 Abb. 1: Die Verbreitung der furchenstichverzierten Idolen



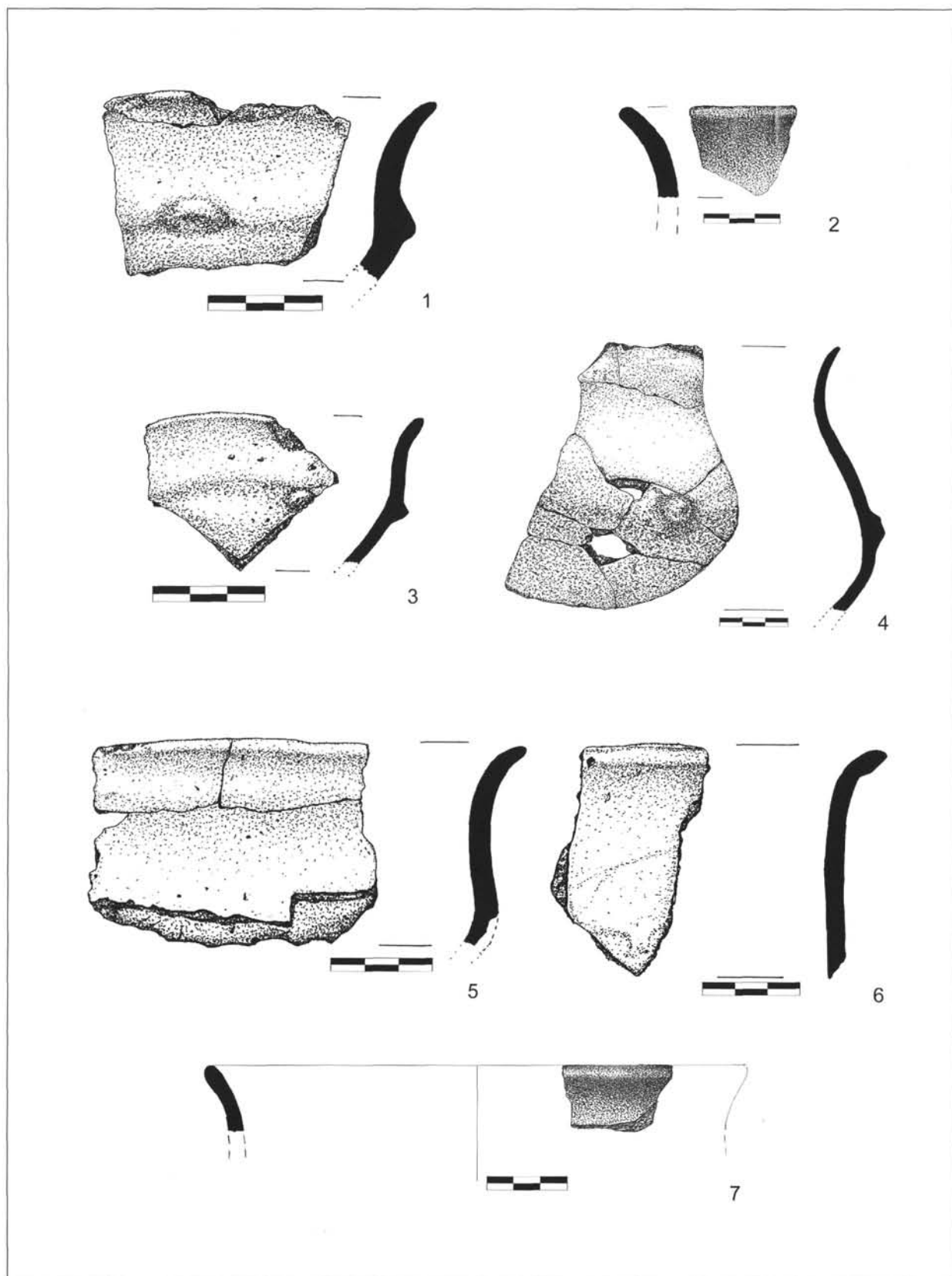
2. kép: 1–2: Bagod-Kelet (Zala megye) régészeti lelőhely; 3: 3. objektum alaprajz és metszetrajz; 4: 3. objektum metszetfotó
 Abb. 2: 1–2: Der Fundort Bagod-Kelet (Komitat Zala); 3: Objekt 3 Grundriß und Durchschnitt; 4: Objekt 3 Durchschnitt



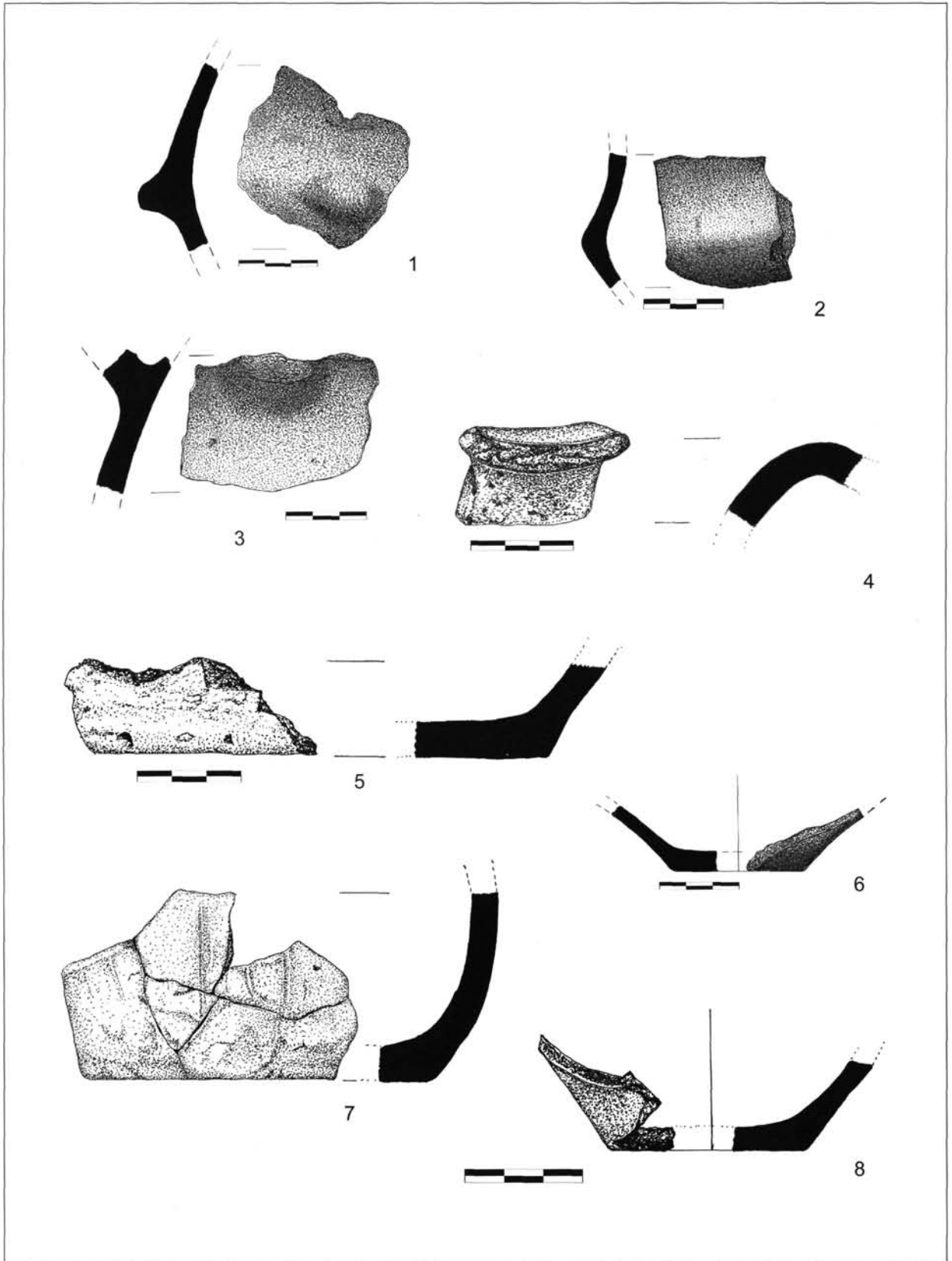
3. kép: 1a–d: A bagodi idol; 2a–d: A becsvölgyi idol
 Abb. 3: 1a–d: Das Idol von Bagod; 2a–d: Das Idol von Becsvölgye



4. kép: 1–14: Tűzdelt barázdás díszítésű idolkok
 Abb. 4: 1–14: Idole mit Furchenstichen verziert



5. kép: 1–7: Kerámialeletek a 3. objektumból
 Abb. 5: 1–7: Keramikfunde aus Objekt 3



6. kép: 1–6: Kerámialeletek a 3. objektumból
Abb. 6: 1–6: Keramikfunde aus Objekt 3

